

ნესტან სულავა

“მესტიის ხიდი“

1950 წელს გამოცემულ თხზულებათა VII ტომში გალაკტიონ ტაბიძემ პირველად დაბეჭდა “უცნაური“ ლექსი სათაურით “მესტიის ხიდი“. უცნაური აქ ისაა, რომ აღწერილი მოვლენები რეალობას უპირისპირდება, ან სულაც შებრუნებულად წარმოსახავს მას: ხეები შუშპარს აბამენ, ჭიანჭველები ციხეს აგებენ, თევზები მინდვრად დადიან, კატები ყველს დარაჯობენ, მწყერი ხეზე ზის, მდინარე აღმა მიეჩქარება, მზე კი დასავლეთიდან ამოდის. მეტიც: თაგვები დათვებს ჩაგრავენ, ბელურა ორბს დასდევნებია, “ბამბურა ცხვარი“ თხას სთხოვს მატყლს, მგლები ფარას მწყემსავენ, ხოლო მაყარი ძროხას ადგამს უნაგირს. ერთი სიტყვით, შექმნილია ისეთი მოდელი, სადაც პრინციპულად შეცვლილია საგანთა თვისებები და მიმართებანი, გვთავაზობენ ემპირიული სინამდვილის ანტითეზას.

მართალია, “მესტიის ხიდი“ მეტაფორული სურათით იწყება (“მესტიის ხიდი, მესტიის ხიდი! ცის მშვიდი რიდე ედება უშბას“), მაგრამ რაც ამას მოსდევს, – მოვლენათა უცნაური აღქმა, უკულმა აღწერა, – არ თავსდება ტროპული მეტყველების ფარგლებში:

*მესტიის ხიდი, მესტიის ხიდი!
თხს მწყემსს სთხოვს მატყლს, მგლები ფარას მწყემსავენ.
ხეები შუშპარს აბამენ, მზე კი დასავლეთიდან ამოდის.
მდინარე აღმა მიეჩქარება, ბელურა ორბს დასდევნებია.*

რას ნიშნავს რეალობის ასეთი უჩვეულო, ამოყირავებული წარმოსახვა, ან სად იღებს სათავეს აზროვნების ამგვარი წესი?

ლექსის სტილისტიკას ძალდაუტანებლად გავყავართ ფოლკლორისაკენ, მით უფრო, რომ თავად გალაკტიონი შეუფარავად გვიმჟღავნებს შთაგონების წყაროს – ლექსს აქვს ქვესათაური “ხალხური მოტივებიდან“.

ცნობილია, რომ გალაკტიონი საზოგადოდ და განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში – ახალი ესთეტიკურ-პოეტიკური ძიებების გზა-

ზე – ხალხურ პოეზიას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. თავის ჩანაწერებში იგი აღფრთოვანებით საუბრობს ხალხურ ლექსზე, მის ენაზე, სისადავესა და სინათლეზე. ეს ის იდეალია, ეტალონია, რომლისკენაც უნდა მიისწრაფოდეს ჭეშმარიტი შემოქმედი – “კარგია ლექსი მაშინ, როს ნათელია და ხალხური“! ამიტომ ეძებდა პოეტი ფოლკლორის წიაღში “ახალ ფორმებს“, მასალას ლაბორატორიული ექსპერიმენტებისათვის.

გალაკტიონის მიმართება ხალხურ შემოქმედებასთან სამეცნიერო ლიტერატურაში ყურადღების გარეშე არ დარჩენილა. შენიშნულია, რომ ამ მხრივ პოეტს მიდგომის თავისებური პრინციპი და მასალის გადამუშავების საკუთარი მეთოდი აქვს შემუშავებული. იგი არამარტო გარდაქმნის ფოლკლორულ ტექსტებს, არამედ ზოგჯერ არც კი ცვლის პირველწყაროს, თუმცა ყოველთვის ინარჩუნებს განუმეორებელ ინდივიდუალობას.

გალაკტიონის პოეზია და ჩანაწერები ცხადყოფს, რომ პოეტი დიდად იყო დაინტერესებული სვანეთით და მისი ზეპირსიტყვიერებით. ამ დაინტერესებას და კონკრეტულ პოეტურ ცდებს, როგორც ჩანს, დიდად შეუწყო ხელი 1939 წელს ა. შანიძის, ვ. თოფურიასა და მ. გუჯეჯიანის მიერ გამოცემულმა წიგნმა “სვანური პოეზია. I“. სწორედ აქაა დაბეჭდილი ის ტექსტი, რომელიც “მესტიის ხიდის“ პირველწყაროა. ესაა სვანური სიმღერა “ბილება“:

ბილება, ერთ საოცარს მე ვუყურებ,
ორილ, ომსა, ბილება,
ხეები თავისით შუშპარს აბმენ.
იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
ჭიანჭველები ციხეებს აგებენ თურმე.
იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
თევზები მინდორში დადიან.
იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
კატები ფველებს ფარაულობენ.
იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
თაგვები დათვებს ეჭიდავებიან.
იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
ბელურები ორბებს დასაჭერად დასდვენ.

იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
მწყერები ხეებზე სხედან.

იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
მგლები ცხვრებს მწყესვენ.

იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
ძროხებს უნაგირებს ადგამდნენ.

იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
წყალი აღმა მიდის.

იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
ძზე დასაუღეთით ამოდის.

იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
ჭინჭრაქა ლაშქარს ეომება.

იმაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
ქალებიც ჩუმად არიან.

გალაკტიონის ლექსის უბრალო შედარებაც კი დამოწმებულ ტექსტთან ეჭვს არ ტოვებს, რომ პოეტი იცნობს “ბილებას“, მეტიც – თითქმის უცვლელად და მთლიანად იმეორებს მის სახეობრივ სისტემას, აზრის განვითარების თანმიმდევრობას (უარყოფილია მხოლოდ ერთი სახე – “ჭინჭრაქა ლაშქარს ეომება“, ერთგან კი სტრიქონები გადაადგილებულია).

რამ განაპირობა გალაკტიონის დაინტერესება ამ არაორდინარული ტექსტით, რა “საიდუმლოს“ ფარავს რეალობის ეს წინაუკმო წარმოსახვა, რასაც პოეტი დიდი გულმოდგინებით იმეორებს?

ჯერ პირველწყაროს ანუ სიმღერის ტექსტის სპეციფიკაში გავერკვეთ. სურათი, რომელსაც იგი გვთავაზობს, შექმნილია ალოგიზმის პრინციპით – არარეალური მოწოდებულია რეალურის პრეტენზიით, საგნები ბუნებრივ, ღვთითბოძებულ თვისებებს იცვლიან, ყოველივეს კი ფარული, გამოუთქმელი აზრის ატმოსფერო ახლავს. თუ ტექსტს ფორმალური ლოგიკის პოსტულატებით მივუდგებით, მხოლოდ აბსურდულ სიტუაციას დავაფიქსირებთ, სადაც აზრს კარგავს ფორმულები: “შეიძლება – არ შეიძლება“, “ჭეშმარიტია – მცდარია“. აშკარაა, რომ აქ სხვა ლოგიკა მოქმედებს, რომლის გაუთვალისწინებლად ჩარაზულ კართან აღმოვიჩნდებით.

არატრადიციული ლოგიკა, რომელიც ხალხურ სიმღერაშია მოცემული, სათავეს მითის ლოგიკაში იღებს. ეს ის “საოცრების ლოგიკაა”, რომელსაც ცნობილმა ფილოლოგმა და ფილოსოფოსმა იაკობ გოლოსოვკერმა წარმოსახვის ენიგმატური ლოგიკა უწოდა*. მითში გრძნობად-მატერიალური სინამდვილის კანონები ძალმოსილებას კარგავს, გაუქმებულია. საგნები თუ მოქმედებანი აქ საოცრებათა სფეროს განეკუთვნება, ამიტომ ის, რაც რეალისტის თვალთახედვისთვის არაბუნებრივი, წინააღმდეგობრივი და აბსურდულია, ენიგმატური ლოგიკის კანონებით გასაგები “ზებუნებრივი ბუნებრიობაა”. მითში ყოველივეს განაგებს თავისუფალი შემო-

* ჩვენი წერილის თეორიული საფუძველია ამ ავტორის წიგნი «Логика мифа» (M., 1987).

ქმედებითი ნება, როგორც მიზეზი და განმსაზღვრელი ნებისმიერი საოცრებისა თუ სასწაულისა. ამასთან, იმაგინაციური ანუ წარმოსახული ობიექტი მითოსური ცნობიერებისათვის არ არის მხოლოდ “გამონაგონი” – ეს იმავდროულად ობიექტური სამყაროს შეცნობილი საიდუმლოა. ის, რაც ესთეტიკას განეკუთვნება, მითოსთვის ონტოლოგიაცაა ანუ ობიექტური ყოფიერება.

ფოლკლორულ ცნობიერებაში, მითოსურისაგან განსხვავებით, ესთეტიკური (ენიგმატური სახისმეტყველება) თანდათანობით კარგავს ონტოლოგიურ მნიშვნელობას და ალოგიზმის ლოგიკა მკვიდრდება, როგორც განსაკუთრებული მიზანდასახულობის მხატვრული ხერხი. ფოლკლორული ტექსტები საზოგადოდ და მათ შორის – ქართულიც მხოლოდ სამყაროს მოწესრიგებულ, ჰარმონიულ მოდელს კი არ წარმოგვიდგენს, არამედ შებრუნებული, საპირისპირო ნიშნებითაც აღწერს მას. ამ წალმა-უკულმა ნაგებ სამყაროში წყალი ცხრილით მოაქვთ, ურემი მიერეკება სახედარს, ცომს მიწაზე მოხელენ ხოლმე, ზოგჯერ კი – “საბრალო დედაბრისასა/ თაგვნი ყანასა მკიანო/ ლომნი უგრეხენ ულოსა/ და ვეფხვნი შეუკერიანო/ დევნი ურემსა აბიან/ ირემნი ძნასა ჰყრიანო“...*

“ბილებაც“ ამგვარი, ენიგმატური ლოგიკითა და პოეტიკით შესრულებულ ტექსტებს შორის მოიაზრება.

ენიგმატურ პოეტიკას თავისი წესები აქვს. რამდენადაც წარმოსახულ სამყაროში ემპირიული წესრიგი გაუქმებულია, აქ ყველაფერი ემორჩილება თაურცდომილებას (error fundamentalis) – სიტყვიერად გაუფორმებელ კონვენციას პირველადი სიცრუის დაშვების თაობაზე. ეს “ცრუ საფუძველი“ არის აუცილებელი წინაპირობა საოცრებათა თუ უცნაურობათა აქტის განსახორციელებლად. მაგალითად, თუ თავიდანვე დაუშვებთ, რომ საბრალო დედაბრის ყანაში თაგვნი, მართლაც, თავთავეს მკიან, ყველაფერი, რაც ლექსში ხდება, მარტივად ექცევა ენიგმატური ლოგიკის ფარგლებში.

“ბილებას“ თავისებურება ამ მხრივ ისაა, რომ აქ თაურცდომ-

* ენიგმატური ლოგიკითაა აგებული იაკობ გოგებაშვილის “დედა ენაში“ მოთავსებული ეს სტრიქონებიც: “შიგ შუა ზღვაში საბძელი იწვის/ ტრიალ მინდორზე ხომალდი მირბის.../ დათვი ცაშია მირბის ფრენითა/ ძალლებს იგერებს გრძელი კუდითა“.

ილების ნაცვლად ღია მანიფესტაციაა იმისა, რომ ჩვენს წინაშეა საოცრებათა წყება. თითოეულ ენიგმატურ სახეს წინ უსწრებს რეფრენული სტრიქონი – “იმაზე საოცარს ვუყურებ“. ენიგმატური ტექსტისთვის ამგვარი ღია მოტივირება დამახასიათებელი არაა.

თავად ტექსტში შებრუნების პრინციპი სხვადასხვა ხერხით ხორციელდება:

საგნებს ენიჭებათ არარეალური თვისება თუ ფუნქცია (ხეები შუშპარს აბამენ, თევზები დადიან, მწყრები ხეებზე სხედან...).

სუბიექტი და პრედიკატი ადგილებს ცვლიან (ბელურები ორბებს დასდევენ, თავები დათვებს ეჭიდავებიან, ჭინჭრაქა ლაშქარს ეომება).

ბუნების მოვლენები თავდაყირაა წარმოდგენილი (წყალი აღმა მიდის, მზე დასავლეთით ამოდის).

ხდება შეუთავსებლის შეთავსება (კატები ყველებს დარაჯობენ, მგლები ცხვარს მწყემსავენ, ძროხას უნაგირს ადგამენ).

ენიგმატურ ტექსტებში ე.წ. სახეები სპეციფიკურ მიდგომას მოითხოვს. მიუხედავად იმისა, რომ ამის სრული ილუზია იქმნება, ეს სახეები არაა თვისებათა გადატანით, გაიგივებისა თუ ანალოგიის გზით შექმნილი ტროპები. ფორმალურად ჭიანჭველას მშენებლის თვისება მიეწერება, ძროხას ცხენის ატრიბუტით აჯილდოებენ, მაგრამ ამით არ იქმნება ორპლანიანი ერთობანი – ჭიანჭველა-ხუროთმოძღვარი, ან ძროხა-მერანი. ეს ცრუ-ტროპები პირდაპირ აღნიშნავენ საგნებსა და თვისებებს, საკუთარ აზრს და მნიშვნელობას ინარჩუნებენ, შებრუნების ხერხით კი ხდება ფარულ, ენიგმატურ აზრზე მინიშნება. ის, რასაც ტროპულობის ილუზია ახლავს, წმინდა აზრობრივი სახეებია – აზრს ეძლევა გარე-სახე, სახეობრივი ფორმა და მიზანმიმართულად მიეწერება უჩვეულო თვისებები და ფუნქციები.

თავისთავად ცხადია, რომ “ბილებას“ ტიპის ტექსტებისთვის არ არსებობს ნამდვილობის, რეალობისადმი ერთგულების პრობლემა – ისინი დასახლებულია უცნაური, ანორმალური, ჰიპერბოლური საგნებითა და მოვლენებით. საგანსა და უჩვეულო თვისებას შორის არ არის კონკრეტული ლოგიკური კავშირი, წარმართველია შემოქმედებითი ნება, რაც კიდევ ერთხელ ცხადყოფს, რომ საქმე გვაქვს წმინდა აზრობრივ ფუნქციასთან.

რა კონკრეტული აზრობრივი დატვირთვა აქვს “ბილებას” პარადიგმულ სახეთა წყებას, მთელს ამ თავდაყირა დაყენებულ რეალობას? შებრუნების ხერხის გამოყენებას ფოლკლორულ ჟანრებში (ზღაპარი და სხვ.), როგორც წესი, თან სდევს ესთეტიკური თამაშის გზით მიღწეული იუმორისტული თუ ირონიულ-სატირული ეფექტი.

მართლაც, “ბილებაში” შებრუნებული, ერთმანეთს მიწყობილი ენიგმატური სახეები, განლაგებულნი გარკვეული გრადაციით, ქმნიან საჭირო ფონს დასკვნითი ირონიულ-სახუმარო აკორდისთვის:

ამაზე უფრო საოცარს ვუყურებ,
ქალებიც ჩუმად არიან.

მაშასადამე, ალოგიკურ სახეთა მთელი წყება მოხმობილია საიმისოდ, რომ ჩვეულებრივ ფრაზასთან (“ქალებიც ჩუმად არიან”) კონტრასტით მივიდეთ იუმორისტულ დასკვნამდე, რომელიც ქალების სიტყვამრავლობისადმი მიდრეკილებას ამხელს.

თუ განვაზოგადებთ, “ბილებას” მსგავს ტექსტებში უაზრობა წარმოდგენილია, როგორც აზრი, რაც იუმორის თუ სატირული-ირონიული ეფექტის წყაროა*.

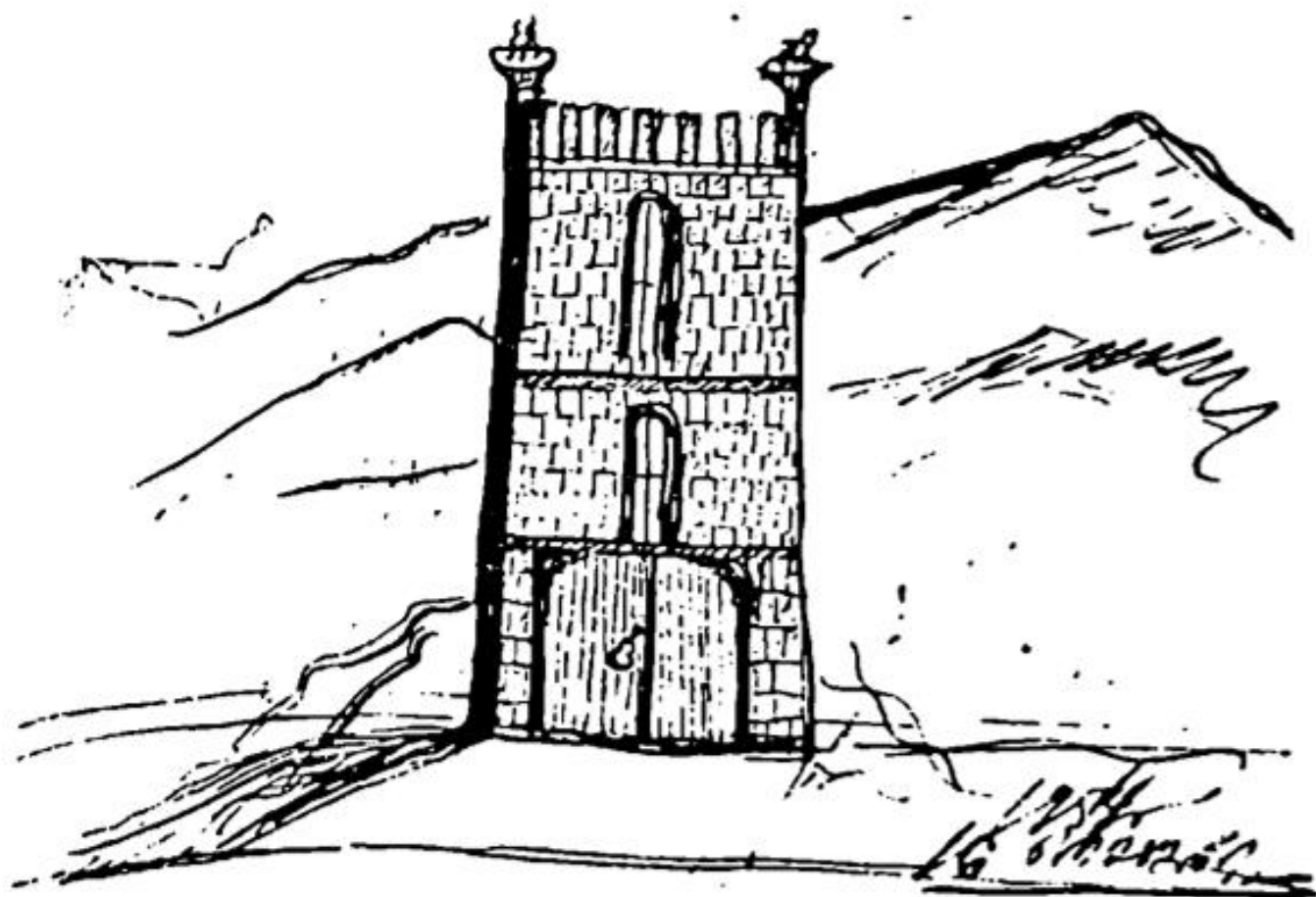
* ვფიქრობთ, ამ კონტექსტში უნდა იქნას განხილული ქართული სასულიერო პოეზიის ერთი უჩვეულო ტექსტი – დემეტრე მუფის იამბიკო, მიძღვნილი შიო მღვიმელისადმი (საკვირველმოქმედისადმი):

*“ცასა ბეწვითა ეკიდა, ვნახე კაცი/ და მასვე კაცს შუბის წვერს ედგნეს
დარბაზნი/ მუმლსა ზღაა ჯდა, მინდორს სდეკდა ქურციკთა/ და ზღუასა მობრვე-
და ცხენითა/ და ესრეთ ღალადებდა: “ღმერთო, შენ კურთხეულ ხარ”.*

ანომალიურ-პიკერბოლურ სახეებს ამ იამბიკოში იმდენად სამყაროს იდუმალების ენიგმატური გამოსახვის ფუნქცია არ აკისრია, რამდენადაც იუმორისტული. საკვირველმოქმედი წმინდანის სახება აქ დახატულია პაროდული-სახუმარო მანერით. უჩვეულო, სასწაულებრივი სახისმეტყველებით იქმნება ერთგვარი წინასახე “მეგობრული შარჟისა”, რაც ამ ტექსტს უნიკალურს ხდის ზოგადად ქრისტიანული მწერლობის რადიუსით (ლევან ბრეგაძე). ამ თვალსაზრისს მხარს უჭერს, ერთი მხრივ, არისტოტელეს მინიშნება ენიგმის სახუმარო ფუნქციაზე, მეორე მხრივ კი, იამბიკოს აშკარა კავშირი ხალხურ მსოფლშეგრძნებასთან.

დავუბრუნდეთ გალაკტიონის “მესტიის ხილს” და გავარკვიოთ, რატომ დასჭირდა პოეტს ისეთი ტექსტის შექმნა, რომლის აზრი თავად უაზრობის ფაქტშია, თანაც ხალხური წყაროს სრული გამეორებით. ძნელი წარმოსადგენია, რომ მან, ძირითადი ფუნქციის გაუცნობიერებლად, უბრალოდ გადმოიტანა “ბილებას” მოდელი, გარითმა და მეტრულ ჩარჩოში მოაქცია.

გალაკტიონის ლექსის ანალიზი მოწმობს, რომ ავტორმა ზედმიწევნით იცოდა ენიგმური პოეტიკის წესები. როგორც ითქვა, ხალხურ პირველწყაროში პირდაპირ, ღიად, სიტყვიერი ფორმით არის გაცხადებული ანუ მოტივირებული სახეობრივი უცნაურობანი – “ერთ საოცარს მე ვუყურებ”. ამით ირღვევა ენიგმატური პოეტიკის ძირითადი კანონი – არავერბალური კონვენციის პრინციპი თაურცდომილების დაშვებაზე. გალაკტიონმა იცის ეს. ამიტომაც ამბობს უარს ღია მოტივირებაზე – ხალხური ლექსის მორიენტირებულ რეფრენს ცვლის ნეიტრალური ლოკუსით (“მესტიის ხილი, მესტიის ხილი”), რითაც ინარჩუნებს იდუმალების ატმოსფეროს. სხვათა შორის, ლექსის ერთ ავტოგრაფში პოეტმა გამოიყენა პირველწყაროს სიტყვა “გასაოცარი”, მაგრამ, საბოლოოდ, “ზღაპარს” მისცა უპირატესობა: “მართლაც, ზღაპარი უფრო ის არის, რომ ქალთა ჯარნი ჩუმად არიან”.

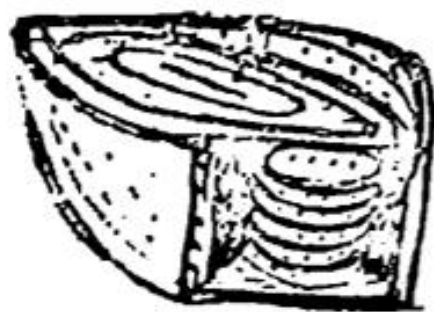

გალაკტიონის ლექსი არ მთავრდება იქ, სადაც ხალხური ლექსი მთავრდება. თუ პოეტისეული პირველი სტრიქონი იმ ადგილის – სვანეთის – ლოკალიზაციას ახდენს, სადაც ხალხური ტექსტი შეიქმნა და ბუნებრივად შევყავართ უჩვეულო სახეთა ტევრში, ბოლო ორი სტროფი მხატვრული მთლიანობის პოზიციიდან დანამატის შთაბეჭდილებას ტოვებს. პირველწყაროს გრადაციულად აღმავალი ხაზი, რასაც კომიკური ფინალი აგვირგვინებს, გალაკტიონთან გადმოტანილი კია, მაგრამ კულმინაციურ მწვერვალს აღარ წარმოადგენს – თხრობა გრძელდება. ეტყობა, ის, რასაც პოეტი “საკუთარ”, დასკვნით ორ სტროფში გვიმხელს, იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ ესთეტიკურ კომპრომისსაც კი არ ერიდება. ანუ მისი ერთადერთი მიზანი ხალხური ვერსიის გალექსვა კი არაა, არამედ რაღაც შეფარული, ვუაღირობებელი სათქმელის გამოთქმა. რა შეიძლება იყოს ეს “შეფარული სათქმელი”?

ალოგიკური, ამოყირავებული, წაღმა-უკულმა ნაგები ქვეყანა, რომელიც იხატება ხალხურ ლექსში და, შესაბამისად, გალაკტიონთანაც, აღთქმული ქვეყნის ირონიულ-პაროდულ ხატს წარმოადგენს. ენიგმატური სახეები ქმნის აბსურდის ეფექტს, როგორც პაროდის საგნის ანუ აღთქმული ქვეყნის არსობრივ მახასიათებელს. თუ ლექსის ვირტუალური სინამდვილიდან იმ რეალობაში გადაინაცვლებთ, რომელშიც ცხოვრობდა და ქმნიდა გალაკტიონი, ბევრი რამ ცხადი გახდება.

“აღთქმული ქვეყნის” იდეალი, რომელიც სხვადასხვა მოდიფიკაციით მიწყივ თან სდევდა კაცობრიობას, კომუნისტებმა რეალურად განსახორციელებლად მიიჩნიეს. ამ უტოპიურმა სწრაფვამ საბჭოეთში კომიკურ-კარიკატურული სახე მიიღო. ამის პირდაპირი გაცხადება პოეტის მიერ არათუ შეუძლებელი, არამედ წარმოუდგენელი და ფრიად საშიშიც იყო. ის, რაც ღიად ვერ ითქმოდა, უთქმელად გამოითქვა ხალხური ლექსის ენიგმატური სახეებით. ეს ალოგიკური პარადიგმატიკა, პროეცირებული კონკრეტულ სინამდვილეზე, ირონიულ ობერტონებს გამოსცემს. სამართლიანობასა და თანასწორობაზე, გონების ყოვლისშემძლეობაზე ორიენტირებული იდეალური ქვეყნის ნაცვლად იხატება ამაზრზენი სამყარო, სადაც მგლები განაგებენ ცხოვართა ბედს, უცოდინარნი აღმშენებლობას იჩემებენ, ქურდები დოვლათს სდარაჯობენ, უღირსნი

და უმწეონი ღირსეულთ და ძლიერთ ჩაგრავენ. აქ ჩვეულებრივი ამბავია საკუთარი ზნე-თვისების დავიწყება და უაზრო ქმედებანი, მქონებელთა მიერ უქონელთა გაღლეცა, თავქარიანთა ცინიკური თვითნებობა, ბუნების წინააღმდეგ ამხედრება... ასე თანმიმდევრულად იკვეთება სატირულ-კარიკატურული კონტური იმ ქვეყნისა, რომელიც აღთქმული (სოციალისტური) ქვეყნის უდავო პაროდიას წარმოადგენს.

ასე რომ, Qui pro quo, ანუ ერთის მეორით შენაცვლება, არევიდარევა, ალოგიკურობის ხერხი, რეალიზებული ენიგმატურ სახეობრიობაში, გალაკტიონმა უბრალოდ იუმორისტული ეფექტისათვის კი არ გამოიყენა, არამედ სოციალურ-პოლიტიკური სატირის შესაქმნელად. ამიტომაც, რომ პოეტის ლექსში ხალხური პირველწყაროს კულმინაციური მწვერვალი შეგნებულად გაუქმებულია, ხოლო თითქმის უცვლელად ათვისებული ფოლკლორული მასალა არამარტო ახალი შინაარსით ივსება, გარეგნულად ერთგვარი საბურველიცაა ნაწარმოების ფარული აზრის შესანიღბად.

თითქოს უბრალო რამ ხდება – მზა სათქმელმა ლექსის ფორმა მოირგო, გაუბზარავი რიტმით და უხვი რითმებით გაკეთილშობილდა. მაგრამ ეს რიტმულ-მუსიკალური ჟღერადობა უფუნქციო არაა – ჰარმონიული გარეფორმა უფრო ამკვეთრებს იმ შინაგან დისჰარმონიას, იდეალიდან კარიკატურამდე დაქანებულ ქვეყანას რომ დაუფლებია.

რას უპირისპირებს გალაკტიონი ამ პაროდირებულ რეალობას, რომელიც თავის კონკრეტულ-ფიზიკურ განზომილებაში გაუსაძლის, არაადამიანურ ატმოსფეროს უქმნიდა მის მკვიდრთ? პასუხი ამაზე საკუთრივ პოეტისეულ, “არა-ხალხურ“, დასკვნით ორ სტროფში უნდა ვეძიოთ.

უპირველესად, გასარკვევია, რა აზრობრივი შინაარსი აქვს სათაურად გატანილ და რეფრენად ქცეულ ცენტრალურ სახეს “მესტიის ხიდი“. იგი კონკრეტული ლოკუსის მიმანიშნებელი სინტაგ-

ინტელექტუალური

მაა. რომელიც სინონიმის პრინციპით ჩაენაცვლა ხალხური ტექსტის რეფრენს – “ერთ საოცარს მე ვუყურებ“. “მესტიის ხიდი“ საოცარი ხილია – ორ სამყაროს შორის გადებულ ხიდს აქეთ კარიკატურულ-პაროდული სოციალისტური სამშობლოა, იქით კი... რა არის იქით?

გალაკტიონს ეოცნებებოდა სვანეთის ხილვა, რომელიც ამაღლებულის, მშვენიერის, პოეზიის სიმბოლოდ ესახებოდა. სვანეთში ნამყოფი ნაცნობ-მეგობრებისაგან, მათ შორის მხატვარ თედორე ჩუღუციკისაგან, დეტალურად ჩაუწერია ნაგრძნობ-ნანახი. ჩუღუციკი თავის ნაამბობში საგანგებოდ ლაპარაკობს მესტიის ხიდზე:

“უცებ წინ, გადასასვლელი ხიდი დამხვდა. ისე ქანაობდა, როგორც ბაწრები. ქვევით კი უფსკრულია. დიდის შიშით და სიფრთხილით გავედი ამ ხიდზე (დასწყევლოს ღმერთმა, მესტიაში მთვრალი სვანი, ცხენოსანი, ისარივით გაირბენს ამ მართლაც საარაკო ბეწვის ხიდს, რამდენჯერ მინახავს). ხიდს რომ გავსცილდი, დავადექი ერთ ბილიკს და მალე ვიგრძენი გზის დაბნევა. კითხვა-კითხვით, როგორც იქნა, გზა მოვნახე და მესტიაში ისე ჩავედი“.

მესტიის ხიდის გალაკტიონისეული პოეტური გააზრება, ჩვენი დაკვირვებით, ამ კონკრეტული ნაამბობიდან ამოიზარდა. ესაა საზარელ უფსკრულზე მოქანავე, ზღაპრული ბეწვის ხიდი, შიშს რომ აღვიძებს, სანამ “აქედან“ “იქით“ გადაგიყვანდეს. იგი ის საოცარი ხილია, ჯოჯოხეთურ რეალობასა და პოეზიით გაცისკროვნებულ სამყაროს შორის რომაა გადებული. წაევიკითხოთ ამ ფონზე “მესტიის ხიდის“ ბოლო ორი სტროფი, რომელშიც “ხიდსიქითა“ მხარეა აღწერილი:

*ყვავილათა ადრე, კახეთის ადრე,
მა სანთიკით სეპროს სიძრე.
ქუთაისი იგი ზოცის თოიკით,
მა ხილს იქით, ზღაპრით სიძრე.*

*ეს ხიდი მყარია, ხსენა მათ ზედათ
მეგობრს მათი სიძრე, სხუთს! ზი, ფილი!
მეტი ყნობა ძეგლი, სხუთს მამიკია,
მხარე, ქართული გადუწერი ხილი!*

ვფიქრობთ, სრულიად აშკარაა კავშირი ჩუდეცკის ნაამბობსა და გალაკტიონის ტექსტს შორის (ბილიკი, რომელიც სახლისკენ მიდის; ცხენოსანი, ვინც ისარივით გაირბენს ხიდს), რასაც განამტკიცებს “მესტიის ხიდის” ერთი ვარიანტული წაკითხვა – პირდაპირი რემინისცენცია ჩუდეცკისთან. შევადაროთ: “მალე ვიგრძენი გზის დაბნევა” – “არ გზის არევით გადავსჭერ ხიდი”.

მაგრამ მთავარი კონკრეტულ რეალიებთან კავშირი კი არაა, არამედ ის, თუ როგორ ფართოვდება პოეტურ ტექსტში სიტყვათა შინაარსი, როგორ იძენენ ჩვეულებრივი საგნები და მოვლენები განზოგადებულ აზრს.

დავუბრუნდეთ კითხვას: რა არის “ხიდს იქით”?

ნაცვლად დისკარმონიული, აბსურდული ქვეყნისა, ჩვენს თვალწინ გადაიშლება ზღაპრული მხარე, რომელიც გრძნობათა “შემშლელ სიახლეს” აღძრავს. იქითკენ “ძვირფასი ბილიკი” მიდის, ის “სალეთო ბილიკი”, რომელსაც გალაკტიონი სიჭაბუკეში დაადგა (ლექსი “ხელოვნება”). სწორედ აქაა საოცნებო “სახლი”, რომელიც “მალაღს მთაზედა” ააგო, რათა ბინა ეპოვა მარადიულ უბინაოსა და უსახლო სულს. ადრე ნატრობდა:

მოჰქროფარ, აქვე, ტფილისის ახლო,
მე ვიცი ჩემი მიმღები ჭერი,
რომ მიისვენოს სული უსახლო,
ჯოჯოხეთშიაც არ-ბედნიერი.

“შფოთიანი ტფილისის” ახლოს არა, მაგრამ სვანეთის შეუბილწავ, “უმაღლეს მწვერვალთა” შორის მიაგნო ღრუბლით ნაგებ თავის “სახლს”, თავის პარნასს, ასე შორს მყოფს სოციალისტური სამოთხისაგან. დიახ, “არსებობს მხარე”, თუნდაც წარმოსახული, სადაც სულს კვლავ შეუძლია შემოქმედებითი აღფრთოვანება. ამ კონტექსტში გასაგებია პოეტის ამოძახილი:

ეს ხიდი ჩელტის — ხსნა არის ჩემთვის!

“ეს ხიდი” უბირი მგზავრისთვის საშიში, “საწყინარი” გადასასვლელია, მაგრამ პოეტს იგი დაბრკოლებას არ უქმნის – ფრთოსან

რაშს ქარის ფრთებით გადაჰყავს მშობლიურ გარემოში, პოეზიის იდეალურ საუფლოში.

მესტიის ხიდის და საერთოდ სვანეთის ზემოთ წარმოდგენილი სიმბოლური გააზრება ღიადაა მოცემული გალაკტიონის 40-იანი წლების ბოლოს დაწერილ კიდევ ერთ ლექსში (“ხიდი”), სადაც განახლების გრძნობა, საკუთარი ფიქრი, ოცნება, აზრი, გულისძგერა და აღმაფრენა უშუალოდაა დაკავშირებული მესტიის ხიდთან, ენგურთან, სვანეთთან:

თქვენ დამიბრუნეთ ნება
ფიქრის, ოცნების, წერის.
ნება მომეცით ფრენის,
ნება მომეცით გიძღვნათ
ფიქრი ენგურის კიდის —
ძგერა მესტიის ხიდის,
აზრი ენგურის გრგვინვის,
ძგერა მესტიის ხიდის.

ლექსი “მესტიის ხიდი“, რომელიც, ერთი შეხედვით, ხალხური პირველწყაროს უბრალო იმიტირების შთაბეჭდილებას ქმნის, რთული სტრუქტურის, ფარული აზრობრივი შინაარსის ნაწარმოებია — ფოლკლორულ-ენიგმატური სახეების პოეტიკა და სტილისტიკა აქ ოსტატურადაა გამოყენებული კონკრეტული სოციალურ-პოლიტიკური გარემოს კარიკატურულ-პაროდული წარმოსახვისათვის. გალაკტიონი შინაგანად ემიჯნება სოციალიზმის “უცხო სამოთხებს“ და მშობლიურ მთებში ჩაკარგულ “პატარა“ სახლში — პოეზიის წარმოსახულ, მაგრამ მაინც მხსნელ მარადისობაში — იხიზნება.

